



# Non falemos das TIC.

## Falemos da escola, do ensino e da aprendizaxe

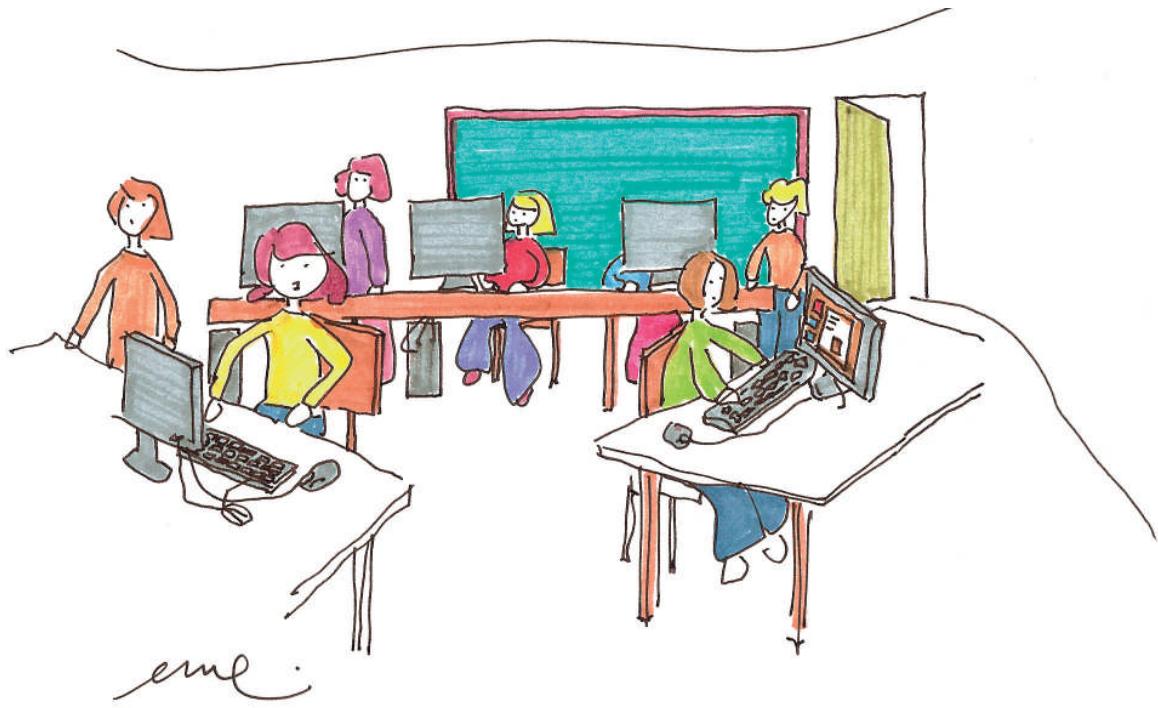
Aos centros educativos chegan equipamentos cada vez más sofisticados, nun intento de actualizar a escola e de equiparala co que acontece nas sociedades más desenvolvidas. Pero o realmente substancial non son os aparatos ou o maior ou menor dominio de uso que teñan profesores e alumnos. O realmente relevante debe ser a escola e as súas prácticas, as situacíons que se crean para educar a cidadanía na sociedade do coñecemento.

**Adriana Gewerc**  
Universidade de Santiago de Compostela

### Palabras clave:

Prácticas escolares, contidos, métodos, construcción de coñecemento, aprender en contexto.





dándolle as costas a esta provocación e á nova realidade chamada sociedade postindustrial, de información, de coñecemento..., nomes diversos que anuncian cambios. Movementos sísmicos para un sistema que se transforma dende as súas propias raíces. Mudou dende como se produce a riqueza, ata como nos comunicamos e nos relacionamos e por que, pero non o fixeron as nosas identidades profesionais.

Nesta sociedade a información flúe esgazando barreiras de tempo e espazo e cada vez é máis difícil distinguir entre que é o virtual e que non o é. Nestes contextos ambiguos e complexos que nos toca vivir, e que son o ambiente das novas xeracións, ¿que esixencias se lle formulan á escola contemporánea, e como estamos a responder dende as diferentes esferas?

Profesoras e profesores enfróntanse agora a presións sociais de maiores demandas e expectativas para a escola: a transformación da familia, o fenómeno da exclusión social, os novos perfís da infancia e a xuventude,

multiculturalismo, violencia, cambio climático, droga, guerra, alcoholismo, fenda dixital... son algúns procesos que topan cunha escola creada e organizada para outras circunstancias e describen situacións ambiguas, de incerteza, pero tamén de grandes posibilidades.

Estas demandas xeran necesidades de cambios no ensino e na súa estrutura máis interna. Entre outras

## **Mudou dende como se produce a riqueza, ata como nos comunicamos e nos relacionamos e por que, pero non o fixeron as nosas identidades profesionais**

cousas, un tratamento diferente da información, da secuencia, dos modos de busca e da función do profesor nese contexto, dos tempos e dos espazos nos que se desenvolve o ensino e ten lugar a aprendizaxe...

As transformacións que está a sufrir a sociedade afectan á educación porque inciden sobre os suxeitos, os contidos do currículo e as formas de aprender. O concepto do que debe ensinarse nas escolas ten que cambiar na medida en que muda o que se vén entendendo por cultura, e as fórmulas básicas de transmisión de saberes vense alteradas pola preeminencia que adquieren as canles de distribución da información á marxe da educación formal (Gimeno Sacristán, 2001).

E iso non se consegue só con introducir determinados aparatos cada vez máis sofisticados nos espazos educativos, senón que cómpre repensar as prácticas. Trátase, como afirma Gimeno (1999), de reinventar as prácticas escolares e con elas a mesma escola. Traballando nunha reorientación dos contidos do currículo que consiga



**O cambio nas escolas  
non se consegue  
só con introducir  
determinados aparatos  
cada vez más  
sofisticados, senón que  
cómpre repensar as  
prácticas**

**A escola debe afondar  
no modo en que  
usamos a información  
para solucionar  
problemas, para  
construir coñecemento  
e para compartirlo**

que os tempos e os espazos escolares sexan substantivos, para os individuos e para unha sociedade que xa é diferente e, ao tempo, para preparar os contextos que se achegan.

As TIC non son únicamente un conxunto de aparatos, senón un ámbito, un espazo, un ciberespazo no que se producen as interaccións humanas; xeran novas formas discursivas na mediación que realizan no proceso de comunicación. Burbules e Torres (2000) sosteñen que o xeito máis frutífero de concibir o papel das tecnoloxías na educación é consideralas, non un depósito nin unha canle (nun sistema de transmisión), mediante o que os docentes provén de información e os alumnos obteñen acceso a ela, senón máis ben como un territorio potencial de colaboración, un lugar no que poden desenvolverse actividades de ensino e aprendizaxe. Un espazo social nun mellor nin peor que outros.

Non obstante, unha concepción instrumental ve as TIC como obxectos fixos, cun uso e unha finalidade concretos. Cadaquén decide ou non se as adoptará tendo en conta ese uso e finalidade. Esta concepción formula problemas: as ferramentas serven para alcanzar certos obxectivos, pero tamén para crear novos. Modifican o usuario, a cultura e os valores. Xeran efectos imprevisibles, nunca as usamos sen que elas nos usen, ao mesmo tempo que cambiamos o noso medio, elas cámbiannos a nós.

Agora ben, dende as políticas educativas e dende cada unha das escolas, somos conscientes da envergadura destas demandas? Aínda percibimos que as institucións educativas están perplexas ante a aglomeración de ordenadores que lles

chegan sen que medie ningún tipo de explicación. Mestúranse os discursos da globalización da economía, da comunicación e do progreso nun só, e a escola transfórmase na ponte que nos vai permitir acceder a todos esos paraísos se acepta incluír no seu seo o máxico mundo das computadoras.

As respostas, na mayoría dos casos, xiran arredor da súa "imprescindibilidade", porque as TIC preséntanse como símbolo de renovación e "modernidade", sen que esa peculiaridade sirva para repensar os contidos e os métodos.

A sociedade "da información" demándalles ás administracións educativas e á escola unha resposta comprometida, se non quere quedar á marxe dos circuitos de comunicación, de cultura e de coñecemento. Sobre as costas da institución educativa depositánse moitas aspiracións. Estamos, e cada vez con máis forza, nun mundo no que a educación é a actividade decisiva para poder participar e estar nese universo ou quedar fóra del.

Os contidos terían que concordar coas condicións que impón o intercambio cultural de ideas, costumes, hábitos, que facilita a rede. Cómpre aproveitar a riqueza de ofertas de formulacións culturais caracterizadoras da sociedade actual e atopar pautas novas para as identidades que se constrúen no seu seo que, ao mesmo tempo, respecten as culturas locais, se enriquezan coa mestizaxe física, moral e intelectual.

A escola non pode xa basear o seu traballo na transmisión de informacións dende as diferentes disciplinas, a xeito de listaxe para ser repetida, senón afondar no modo en que usamos a información para solucionar problemas,



para construír coñecemento, para compartirlo, ferramentas para que os suxeitos reconstrúan progresivamente os seus modos de pensar e vivir a súa cultura particular.

A función educativa require autonomía e independencia intelectual para poder seguir aprendendo. Aprender a aprender é o lema deste século e conséguense coa análise crítica dos mesmos procesos de socialización que cada individuo integrrou dun xeito particular, nos seus propios esquemas de pensamento.

Xa hai uns anos, analizando a situación nas escolas de Galicia comentaba que "... si con la introducción de estos aparatos se pretende una innovación en la escuela, tenemos que decir que no se está teniendo en cuenta todas estas cuestiones, las TIC están llegando a las escuelas y recién ahora se comienza a pensar qué hacer con ellas, dónde colocarlas, o para qué están" (Gewerc Barujel, 2002). Posteriormente, unha investigación realizada nunha escola concreta titulámola *Todo está en el mismo tiempo, en el mismo espacio y en la misma gente*, referíndonos á sensación de "déjà vu" que temos cando nos achegamos ás realidades dos centros educativos (Gewerc e González Fernández, 2004).

Tal como observamos, na escola non se dan as condicións materiais para que o conxunto do profesorado se forme e poña en práctica as propostas de innovación que a incorporación das TIC require, xa que todo hai que facelo fóra do horario, en tempos e espazos roubados. Con moito esforzo e vontade. Isto trae consigo que os que se prestan a facer esta viaxe (para variar) adoitan ser os que poden por historia, por condicións persoais que o posibilitan, porque teñen outras experiencias. Para que poidan producir innovacións sostibles no tempo fan falta tempo e espazos reais. E aí a administración educativa ten moito que dicir ánda.

Se non hai un proxecto xenuíño de innovación nas escolas, a súa

## Cómpre favorecer o desenvolvemento autónomo dos centros para levar a cabo proxectos sostibles de innovación coas TIC

incorporación limitase a reproducir, e mesmo a sobredimensionar os vellos usos metodolóxicos e didácticos. As TIC teñen potencialidade se, e únicamente se, a súa utilización supón repensar os factores implicados nos procesos de ensinanza e aprendizaxe nun centro educativo concreto, no marco das condicións cambiantes da sociedade na que vive, o sistema educativo no que se instala e a comunidade na que se integra.

Non obstante, unha das cuestións sobre as que xira o imaxinario social do cambio vén dada pola integración das TIC nas escolas. Pero disto informou a investigación en tecnoloxía educativa dos últimos anos, unha vez instalada nos centros educativos, cando se utiliza, non xera mudanzas nos aspectos metodolóxicos nin nos organizativos que conduzan a modificacións substantivas nos procesos de ensinanza e aprendizaxe. Implican, más ben, prácticas de adaptación do seu suposto potencial innovador aos usos da ensinanza tradicional.

Os estudos mostran tamén que a maior parte do software educativo, ben sexa comercial ou de acceso libre ao que xeralmente ten acceso o profesorado, axuda a reproducir a proposta vixente. Xustifícase así o emprego duns aparatos, polo simple feito de usalos, sen que signifique unha reformulación real das condicións en que se trasmite, constrúe e distribúe o coñecemento. A isto temos que engadirlle a hexemonía do libro de texto

como recurso para o desenvolvemento do ensino, condicionando o traballo do profesorado e a súa maneira de enfrentarse á sociedade do coñecemento.

Chegados a este punto, é importante subliñar que cómpre favorecer o desenvolvemento autónomo dos centros para levar a cabo proxectos sostibles de innovación coas TIC. Unha cuestión que enlaza de cheo coa nosa liña de investigación é a idea da importancia de aprender en contexto, é dicir, aprender a facer ben as cousas, non en abstracto, senón no lugar no que se traballa. Este coñecemento do contorno, das condicións, dos actores... favorece a idea de sustentabilidade a través de melloras abordables, duradeiras, con recursos adaptados. As políticas sostibles non dilapidan recursos en equipos informáticos que non se saben utilizar; invisten en desenvolvemento e formación en competencias docentes como investimentos a longo prazo.

### Bibliografía

- BURBULES, N. e TORRES, C. A. (2000) Globalization and education : critical perspectives. New York, Routledge.
- GEWERC BARUJEL, A. e GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, R. (2004) *Todo está en el mismo tiempo, en el mismo espacio y en la misma gente: Estudio de un caso sobre la influencia de las nuevas tecnologías en el desarrollo organizativo y profesional de los centros educativos*. Comunicación presentada no 8.º Congreso Interuniversitario de Organización de Instituciones Educativas: Cambiar con la sociedad, cambiar la sociedad. Sevilla.
- GEWERC BARUJEL, A. (2002) Crónica de un proceso anunciado: La integración de las tecnologías de la información y la comunicación en escuelas primarias de Galicia (211-227). En PERNAS MORADO, E. e DOVAL, I. (Eds.) Santiago de Compostela, ICE-Universidade de Santiago de Compostela.
- GIMENO SACRISTÁN, J. (1999) Políticas y prácticas culturales en las escuelas: los abismos de la etapa postmoderna. <http://www.quadernsdigitals.net>, Monográfico, 1-25.